МАГЧЫМАСЦІ ПАТРЫЯТЫЧНАГА ВЫХАВАННЯ Ў ГІСТОРЫКА-КРАЯЗНАЎЧЫХ МУЗЕЯХ

І. І. Бамбешка, *старшы выкладчык кафедры гісторыі Беларусі і музеязнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў*

Патрыятызм – адно з найбольш глыбокіх чалавечых пачуццяў, свайго роду фундамент грамадскага і дзяржаўнага будынка, аснова яго жыццяздольнасці, функцыянавання ўсёй сістэмы сацыяльных і дзяржаўных інстытутаў. Ён не закладваецца ў генах, гэта не прыродная, а сацыяльная якасць, ён фарміруецца. Таму адным з важнейшых задач адукацыйных устаноў з'яўляецца выхаванне патрыятызму.

Як немагчыма навучыць любіць бацькоў аднымі заклікамі, так і немагчыма выхаваць грамадзяніна са школьніка, які вывучае гісторыю радзімы толькі па кнігах ці кінафільмах. Любоў да народа і радзімы пачынаецца з ведаў аб гісторыі, культуры, роднай прыродзе, з прыхільнасці да роднага дому, з цікавасці да людзей і іх працы, з клопату пра бацькоў, з умення жыць у згодзе з роднымі і суседзямі.

У сістэме патрыятычнага выхавання музей займае асобнае месца, абумоўленае яго прыродай, менавіта здольнасцю адбіраць з акаляючага асяроддзя прадметы, якія дакументуюць працэсы, што адбываюцца ў прыродзе і грамадстве, і захоўваць іх. У найбольшай ступені гэта датычыцца краязнаўчых музеяў, якія пераважаюць у структуры музейнай сеткі РБ: са 153 музеяў у сістэме Міністэрства культуры РБ 50% складаюць менавіта музеі краязнаўчыя [4, с.279]. Спецыфіка краязнаўчага музея прадугледжвае пастаянную папулярызацыю гісторыі свайго краю, яго культуры. Гэта пацвярджае той факт, што краязнаўчыя музеі, фармулюючы мэты і задачы сваёй дзейнасці, лічаць патрыятычнае выхаванне прыярытэтным кірункам [8, с.46, 106, 124, 194, 225, 252].

У краязнаўчым музеі, як і ў любым іншым, асноўнымі сродкамі выхавання з'яўляюцца музейны прадмет і музейнае асяроддзе [12, с.127]. Менавіта музейныя прадметы з'яўляюцца носьбітамі інфармацыі аб развіцці горада, раёна ці вобласці. У прадметна-прасторавым асяроддзі краязнаўчага музея здзяйсняецца трансляцыя духоўнага, культурнага вопыту, назапашанага

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

жыхарамі пэўнай тэрыторыі за стагоддзі гісторыі. Адукацыйныя асаблівасці музейных прадметаў і музейнага асяроддзя прадвызначаюцца ўласцівасцямі самога музейнага прадмета. Гэта выяўляецца як у здольнасцях музейнага прадмета часткова адлюстроўваць асяроддзе, у якім ён быў створаны ці бытаваў, так і ўключаць у сябе рысы і характарыстыкі, што вызначаюць месца і значэнне прадмета ў тых грамадскіх працэсах, сведчаннем якіх ён быў. Так, адлюстроўваючы рэчаіснасць, прадмет з'яўляецца аўтэнтычным сведчаннем існавання іншай, былой культурнай рэальнасці, якая выклікала яго да жыцця.

Здольнасць прыцягваць увагу сваімі знешнімі прыкметамі, а таксама магчымасцю сваёй аўтэнтычнасцю, мемарыяльнасцю, эстэтычнай каштоўнасцю выклікаць пэўныя пачуцці выступае ў якасці спецыфічнага сродку адукацыйнага працэсу. Гэта дазваляе весці непасрэдны дыялог з былымі культурнымі эпохамі і здзейсніць «чудо вхождения в уже несуществующую историко-культурную среду». Такое «пагружэнне», «уваходжанне» выклікае пачуццё «мира впервые», што асабліва важна ў сучасных умовах [12, с.127].

З'яўляючыся «носьбітам матэрыяльнай сутнасці» і раскрываючы сябе праз атрыбутыўныя характарыстыкі, музейны прадмет уздзейнічае на пачуццёвую сферу асобы, садзейнічае назапашванню «аўтэнтычнага» пачуццёвага вопыту. Дзякуючы візуальна прадстаўленаму матэрыялу краязнаўчы музей валодае незвычайнай сілай уздзеяння на развіццё эмацыянальна вобразнай сферы, якая мае вырашальнае значэнне для раскрыцця творчага патэнцыялу асобы. Культурна-гістарычны кантэкст музейных прадметаў дазваляе ствараць у свядомасці вобразы, адэкватныя гістарычнай рэальнасці, узбуджаць каштоўнасныя перажыванні, фарміраваць атмасферу «аўтэнтычнай сустрэчы».

Развіццё вобразнай сферы праз зносіны з аўтэнтычнымі носьбітамі агульначалавечых каштоўнасцей дае магчымасць пазбегнуць уздзеяння на асобу «вобразаў-эталонаў», што ствараюцца сродкамі масавай інфармацыі і характарызуюцца стэрэатыпнасцю, паўсядзённасцю, звычайнасцю. Канцэнтруючы ў сабе каштоўнасны патэнцыял культурных рэальнасцей, засяроджваючы інфармацыю аб «цывілізацыйным і культурным руху чалавецтва», фіксуючы разнастайнасць спосабаў спасціжэння быцця, музейны прадмет садзейнічае маральнаму станаўленню асобы. Менавіта праз музейны прадмет спазнаецца факт яго

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

прыналежнасці да асяроддзя чалавека, спасцігаюцца скрытыя ў ім культурныя сэнсы, раскрываецца ўсё чалавечае жыццё з яе духоўнымі памкненнямі і парывамі.

Адукацыйны патэнцыял музейнага прадмета закладзены ў яго сутнасці, у яго здольнасці да адначасовага ўздзеяння на інтэлектуальную, эмацыянальную, маральную сферу асобы. Уплыў на асобу адукацыйных магчымасцей музейнага прадмета ўзмацняецца ў межах музейнага асяроддзя, паколькі музейная прастора валодае адукацыйным патэнцыялам, які садзейнічае мэтанакіраванай арганізацыі інфармацыйных плыняў, арыентаваных на дасягненне пэўнай адукацыйнай мэты. Прычым прыярытэт аддаецца адукацыйнай прасторы экспазіцыі, якая ўяўляе адзіны, цэласны твор, што валодае новым культурным і гістарычным значэннем і садзейнічае адукацыі індывіда.

Ствараемая дзякуючы экспазіцыі адукацыйная прастора – свайго роду прызма, праз якую індывіду прапануецца ўступаць у дыялог з рознымі культурнымі сэнсамі. Музейны прадмет у такім кантэксце паўстае не як самакаштоўны, здольны самастойна вывесці індывіда на непасрэдны дыялог з іншымі культурамі, а як сродак, які служыць для рэалізацыі пэўнай адукацыйнай мадэлі ў штучна створаным для гэтага асяроддзі.

Для рэалізацыі задач патрыятычнага выхавання краязнаўчыя музеі выкарыстоўваюць розныя формы культурна-адукацыйнай дзейнасці. Традыцыйнымі па-ранейшаму застаюцца экскурсіі і лекцыі, тэматычнай асновай якіх з’яўляюцца мясцовая гісторыя, культура, асобы. Калі аглядныя экскурсіі традыцыйна на аснове прадметаў з экспазіцыі распавядаюць аб гісторыі раёна ці горада, то прапануемыя музеямі тэматычныя экскурсіі больш падрабязна раскрываюць асобныя тэмы ці пытанні. Так, Бабруйскі краязнаўчы музей прапаноўвае наведвальнікам толькі дзве аглядныя экскурсіі «Гісторыя краю са старажытных часоў і яго развіццё ў сучасны перыяд» і «Прырода і экалогія краю», у той час як колькасць тэматычных экскурсій (17) дазваляе канкрэтызаваць асобныя моманты гісторыі [13]. Яшчэ большы спектр пытанняў гісторыі і культуры раскрываецца ў лекцыях, распрацаваных супрацоўнікамі згаданага музея [6]. Аналагічная сітуацыя і ў іншых краязнаўчых музеях краіны.

У апошнія гады шырокае распаўсюджанне атрымалі культурна-адукацыйныя праграмы, якія маюць на мэце патрыятычнае выхаванне дзяцей і моладзі, фарміраванне маральных якасцей

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

асобы, духоўнага светапогляду грамадзяніна–патрыёта свайго роднага горада, які не толькі ганарыцца пакінутай яму гісторыка-культурнай спадчынай, але і захоўвае яе. Так, Гродзенскі гісторыка-археалагічны музей, Мінскі абласны краязнаўчы музей, Ганцавіцкі раённы краязнаўчы музей прапануюць гараджанам і гасцям горада культурна-адукацыйныя праграмы адпаведна «Гродназнаўства», «Маладзечназнаўства», «Ганцавічазнаўства» [7; 8, с.62, 174]. Бабруйскі краязнаўчы музей распрацаваў падобныя праграмы па сваёй тэматыцы «Бабруйская крэпасць», «Мужны сын Беларусі – горад слаўных бацькоў»; Слонімскі раённы краязнаўчы музей імя І.І. Стаброўскага – «Спадчына горада над Шчарай», «Горкая памяць вайны»; Лідскі гісторыка-мастацкі музей – «Старадаўніх муроў адраджэнне» – касцюміраваныя экскурсіі і анімацыі з жыцця сярэднявечча; Любанскі музей народнай славы – «Музей+» і г. д. [5; 8, с.28; 9; 10]. Дарэчы, Любанскі музей за гэту праграму быў узнагароджаны спецыяльнай прэміяй Мінскага абласнога выканаўчага камітэта «за высокія творчыя дасягненні ў 2012 годзе» ў намінацыі «Музейная справа». «Музей+» – гэта комплекс музейна-адукацыйных праграм і праектаў, аб'яднаных адной назвай. Пад «+» можна разумець супрацоўніцтва з дзіцячымі дашкольнымі і агульнаадукацыйнымі ўстановамі, сям'ёй, маладзёжнымі грамадскімі арганізацыямі, іншымі партнёрамі, якія гатовы садзейнічаць у справе выхавання дзяцей і моладзі, работа з якімі з'яўляецца прыярытэтным кірункам дзейнасці музея. Комплекс складаецца з праграм музейных урокаў («Край над Арэсай» і «Любаншчына гістарычная»), краязнаўчай алімпіяды, інтэрактыўных праектаў («Прыгоды каменнай сякеры», «Лялькі нашых бабуль») і гульні «Пазыўны "Зыслаў"» [5].

У апошнія дзесяцігоддзі шырокае распаўсюджанне атрымалі такія формы культурна-адукацыйнай дзейнасці музея, як музейна-педагагічныя заняткі і музейныя святы. Менавіта яны не толькі арыентаваны на актуалізацыю рэгіянальнай гісторыка-культурнай спадчыны, але і маюць на мэце патрыятычнае выхаванне маладога пакалення. Падчас такіх заняткаў адбываецца рэвіталізацыя «страчанай» як матэрыяльнай, так і нематэрыяльнай спадчыны. Напрыклад, Мінскі абласны краязнаўчы музей распрацаваў для наведвальнікаў музейна-педагагічныя заняткі «У госці да ганчара»; Быхаўскі раённы гісторыка-краязнаўчы музей прапануе музейныя заняткі «Беларускі ручнік», «Сімволіка і функцыі народнага касцюма», «Дзецям пра ікону»; Чэрыкаўскі гісторыка-краязнаўчы

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

музей – музейныя заняткі абрадавай накіраванасці; супрацоўнікамі Жлобінскага гісторыка-краязнаўчага музея распрацаваны і праводзяцца музейна-педагагічныя заняткі «Родная хатка», «Беларускае адзенне»; Вілейскі краязнаўчы музей прапануе цыкл заняткаў-гульняў, заняткаў-лекцый пад агульнай тэмай «Гістарычныя вандроўнічкі, або У госці да Алены» і інш. [1; 8, с.44, 102, 174, 260].

Як бачым, падобныя заняткі ў асноўным этнаграфічнай накіраванасці, што тлумачыцца наяўнасцю значных этнаграфічных калекцый у музеях, імклівай урбанізацый населеных пунктаў, якая суправаджаецца адыходам у нябыт узораў традыцыйнай культуры і імкненнем іх захававаць, а таксама наяўнасцю носьбітаў этнаграфічных традыцый. Магчыма, такая распаўсюджанасць музейна-педагагічных заняткаў на этнаграфічную тэматыку абумоўлена яшчэ і тым, што падобныя заняткі, распрацаваныя яшчэ ў 1990-я гг. у асобных музеях (Гісторыка-культурны музей-запаведнік «Заслаўе», Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь і інш.), затым былі шырока растыражаваны. Этнаграфічная тэматыка з’яўляецца і асновай для дзейнасці гуртка па ткацтве, які дзейнічае пры Гудзевіцкім дзяржаўным літаратурна-краязнаўчым музеі, гуртка саломапляцення пры Хоцімскім гісторыка-краязнаўчым музеі і інш.

Патрыятычны змест маюць і шэраг праектаў, якія рэалізоўваюцца краязнаўчымі музеямі краіны самастойна ці сумесна з іншымі арганізацыямі. Так, у 2010 г. Клімавіцкі краязнаўчы музей прыняў удзел у праекце «Сем цудаў Клімаўшчыны», які быў ініцыіраваны Клімавіцкім райвыканкамам [11].

Краязнаўчыя музеі па-ранейшаму выкарыстоўваюць і такую форму, як клубы. Напрыклад, пры Цэнтры гісторыі і культуры Акцябрскага раёна дзейнічае гісторыка-патрыятычны клуб «Мы – рудабельцы» [8, с.252].

У апошняе дзесяцігоддзе адной з актуальных форм культурна-адукацыйнай дзейнасці стала музейнае свята, менавіта «Ноч музеяў». У апошнія гады ў гэтай акцыі ўдзельнічаюць не толькі сталічныя музеі, але і рэгіянальныя, у тым ліку краязнаўчыя. Музейнае свята – гэта комплекснае мерапрыемства, якое дазваляе прыцягнуць самую разнастайную аўдыторыю, прытым аўдыторыю рознаўзроставую.

Своеасаблівай формай культурна-адукацыйнай дзейнасці і патрыятычнага выхавання краязнаўчых музеяў стала фарміраванне баз даных аб вядомых земляках. Так, Касцюковіцкі краязнаўчы

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

музей прымаў удзел у стварэнні электроннага банка даных кнігі «Памяць» Касцюковіцкага раёна, у падрыхтоўцы дадатковых спісаў тых, хто загінуў у гады Вялікай Айчыннай вайны, з мэтай увекавечання іх у мемарыяле (2010) і інш.; Капыльскі раённы краязнаўчы музей у 2010–2012 гг. прыняў удзел у рэалізацыі праекта «Уклад у сусветную культуру эмігрантаў–ураджэнцаў Капыльшчыны» (сумесна з прадстаўніцтвам зарэгістраванага таварыства «Deutscher Volkshochschul-Verband e.V.» (ФРГ) у РБ); Быхаўскі раённы гісторыка-краязнаўчы музей падрыхтаваў і размясціў на ўласным сайце мультымедыйныя праекты «Быхов. Прошлое и настоящее», а таксама «Нашы ветэраны» і інш. [2; 3; 8, с.125].

Мэтам патрыятычнага выхавання служаць і шматлікія сустрэчы з ветэранамі, вядомымі землякамі, майстар-класы і іншыя формы культурна-адукацыйнай дзейнасці.

Такім чынам, дзякуючы розным формам культурна-адукацыйнай дзейнасці краязнаўчыя музеі прыцягваюць у арбіту сваёй дзейнасці самыя розныя колы мясцовага насельніцтва, перш за ўсё маладое пакаленне. Яны вырашаюць важнейшую задачу захавання і засваення новымі пакаленнямі гістарычнай памяці, прычым памяці родавай, мясцовай, а значыць, блізкай кожнаму чалавеку. Краязнаўчыя музеі дазваляюць кожнаму чалавеку самому пастаянна ўключацца ў плынь сацыякультурнай трансляцыі і самастойна засвойваць назапашаныя чалавецтвам культурныя ўзоры. Збіраючы прадметы мясцовай гісторыі, яны звязваюць наведвальнікаў з папярэднімі і наступнымі пакаленнямі і такім чынам фарміруюць пазітыўны духоўны кругагляд нашчадкаў. Краязнаўчыя музеі дапамагаюць усвядоміць сваё месца ў гістарычнай перспектыве і выхоўваюць павагу да мінулага.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

1. Адукацыйныя заняткі // Вілейскі раённы краязнаўчы музей [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : http : //vilmuseum.by/services/classes/. – Дата доступу : 07.04.2013.

2. Быхов. Прошлое и настоящее : проект // Быхаўскі гісторыка-краязнаўчы музей [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : http : // byhov. museum.by/node/21345.– Дата доступу : 07.04.2013.

3. Воронцова, Т. Вклад в мировую культуру / Т. Воронцова // Слава працы [Электронны рэсурс]. – 2010. – 7 сн. – Рэжым доступу : http : // www.kopyl.by/?p=4686. – Дата доступу : 07.04.2013.

4. Гужалоўскі, А.А. Гісторыя музейнай справы Беларусі : вучэб.-метад. дапам. / А.А. Гужалоўскі. – Мінск : БДУ, 2012. – 303 с.

5. Заслужаная ўзнагарода // Голас Любаншчыны [Электронны рэсурс]. – 2013. – 29 ст. – Рэжым доступу : http ://www.lluban.by/?p= 14987. – Дата доступу : 07.04.2013.

6. Лекции и занятия // Бобруйский краеведческий музей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http : //bobruisk-museum.com/ekskursii. – Дата доступа : 31.03.2013.

7. Музейна-адукацыйная праграма «ГРОДНАЗНАЎСТВА» // Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : http : //www.museum-grodno.by/pages/paslugi.html#03. – Дата доступу : 26.03.2013.

8. Першы нацыянальны форум «Музеі Беларусі», 12–14 кастр. 2012 г., г. Гродна = Первый национальный форум «Музеи Беларуси», 12–14 окт. 2012 г., г. Гродно = The first national forum «Museums of Belarus», 12–14 oct. 2012, Grodno. – Гродна : Юстмаж, 2012. – 263 с.

9. Сергеева, М. От Сапеги до Костюшки / М. Сергеева // Слонімскі веснік [Электронны рэсурс]. – 2012. – 5 сн. – Рэжым доступу : http : //www.slonves.by/ 2012/12/ot-capegi-do-kostyushki. – Дата доступу : 07.04.2013.

10. Старадаўніх муроў адраджэнне // Лідскі раённы выканаўчы камітэт [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : http : // www.lida.by/city/ 47/125/ doc/3363.html.– Дата доступу : 07.04.2013.

11. УК «Климовичский районный краеведческий музей» // Климовичский районный исполнительный комитет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http : // klimovichi.mogilev.by/index.php/kultura/itemlist/ category/146-kraeved/.– Дата доступа : 07.04.2013.

12. Шляхтина, Л.М. Основы музейного дела : теория и практика : учеб. пособие / Л.М. Шляхтина. – М. : Высш. шк., 2005. – 183 с.

13. Экскурсии // Бобруйский краеведческий музей [Электронный ресурс].– Режим доступа : http : // bobruisk-museum.com/ekskursii. – Дата доступа : 31.03.2013.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ